

פרשת פינחס

מעשה פינחס

[א]

קנאים פוגעים בו

פינחס בן אלעזר בן אהרן הכהן השיב את חמתי מעל בני ישראל בקנאו את קנאתי בתוכם ולא כליתי את בני ישראל בקנאתי. (במדבר כה, יא)

איסור לבעול נכרית

כתב הר"מ (הלכות איסורי ביאה פרק יב) ישראל שבעל עכו"ם משאר האומות דרך אישות, או ישראלית שנבעלה לעכו"ם דרך אישות הרי אלו לוקין מן התורה, שנאמר לא תתחתן במ בתך לא תתן לבנו ובתו לא תקח לבנך, אחד שבעה עממין ואחד כל אומות באיסור זה. וכן מפורש על ידי עזרא, ואשר לא נתן בנותינו לעמי הארץ ואת בנותיהם לא נקח לבנינו.

ולא אסרה תורה אלא דרך חתנות אבל הבא על הכותית דרך זנות מכין אותו מכת מרדות מדברי סופרים, גזירה שמא יבא להתחתן, ואם ייחדה לו בזנות חייב עליה משום נדה ומשום שפחה ומשום כותית ומשום זונה, ואם לא ייחדה לו אלא נקראת מקרה אינו חייב אלא משום כותית וכל חיובין אלו מדבריהן.

כל הבעל כותית בין דרך חתנות בין דרך זנות, אם בעלה בפרהסיא והוא שיבעול לעיני עשרה מישראל או יתר, אם פגעו בו קנאין והרגוהו הרי אלו משובחין וזריזין, ודבר זה הלכה למשה מסיני הוא, ראה לדבר זה מעשה פנחס בזמרי.

עכו"ם הבא על בת ישראל אם אשת איש היא נהרג עליה ואם פנויה היא אינו נהרג.

בת ישראל הנבעלת לנכרי

מבואר בר"מ שהדין של קנאים פוגעים בו לא שייך אלא בבעל ארמית, ולא בבת ישראל הנבעלת לנכרי. וכן הוא ברמב"ן (מלחמות ה' פרק בן סורר ומורה), ועי"ש שדן לגבי השאלה האם ישראלית הנבעלת לנכרי חייבת למסור נפשה למיתה, וכ' שאינה חייבת הואיל ואין כאן איסור "עריות". שרק הבעל ארמית מקרי עריות, משום דקנאים פוגעים בו, והוי ליה כחייבי מיתות דשייך בהו מיתה וכרת, כדאיתא לקמן במכילתין. [כוונתו למה דאיתא שם (סנהדרין פב, א) לא פגעו בו קנאין מהו, אינשייה רב לגמריה (פרש"י שכח מה שגמר מרבו בדבר זה, ולא ידע להשיבו). אקריהו לרב כהנא בחלמיה, (מלאכי ב) בגדה יהודה ותועבה נעשתה בישראל ובירושלים כי חלל יהודה קדש ה' אשר אהב ובעל בת אל נכר, זה הבא על הנכרית, וכתוב בתריה, (מלאכי ב) יכרת ה' לאיש אשר יעשנה ער וענה.] היינו דס"ל להרמב"ן שבעל ארמית מקרי עריות, משום שיש חיוב מיתה מחמת הקנאי, וחיוב כרת מדברי קבלה אם לא הרגו הקנאי.

חומר הענין של ביאת נכרית

ממשיך הרמב"ן להסביר החילוק בין בועל ארמית לישראלית הנבעלת לנכרי, שבן נכרית כמוה, והוא מוליד בן לע"ז, אבל נכרי הבא על בת ישראל הולד כשר, בין פנויה בין אשת איש, לפיכך אין קנאין פוגעין בו.

סברא זו של הרמב"ן מבואר גם בר"מ (הלכה ז) וז"ל עון זה אע"פ שאין בו מיתת ב"ד אל יהי קל בעיניך, אלא יש בו הפסד שאין בכל העריות כמותו, שהבן מן הערוה בנו הוא לכל דבר ובכלל ישראל נחשב אע"פ שהוא ממזר, והבן מן הכותית אינו בנו שנאמר כי יסיר את בנך מאחרי, מסיר אותו מלהיות אחרי י"י.

אבל עי' בשלטי הגיבורים פרק החולץ, בשם הר"א מרעגנשפורג, שיבמה שנפלה לפני מומר, שפטורה מיבום וחליצה, ועי"ש הטעם משום שהיבם מקרי ערוה, דקנאים פוגעים בו. ויש בזה כמה וכמה חידושים. א' שמומר נחשב כגוי לגבי הדין של קנאים פוגעים בו. ב' שגם נכרי שבא על בת ישראל קיים הדין של קנאים פוגעים בו. ג' שהדין השנוי ריש מסכת יבמות שחמש עשרה נשים פוטרות צרתיהן מן היבום ומן החליצה, משום דערוה פטור מיבום, שייך גם אם היבם הוא הערוה, כנידון דידן.

בעיקר דברי השלט"ג עי' בס' תרומת הדשן (סי' רכג) שתמה עליו שאם איתא שנחשב כעריות אז א"כ יהא הוולד ממזר, והא קי"ל אפילו מנכרי גמור הוולד כשר, אלמא לא מדמינן להו לעריות בכל דיניהם, וה"ה לענין פטור יבום וחליצה. והני תלת מילי וולד ממזר ופטורי חליצה ויבום וקדושין תופסים בהדדי, כדמוכח במס' יבמות בכמה דוכתא.

ועי' בס' קובץ הערות (סי' לו, ה) ששאל את רבו הגר"ח זצ"ל לדברי השלט"ג למה לי קרא (סוף פ' האומר) שאין קידושין תופסין בנכרית תיפ"ל משום דהוי ערוה, ואין קידושין תופסין בחייבי כריתות.

[ועי' בהגהת מרדכי (רמז יח) תשובת שאלה [לרבינו גרשון] בר' יהודה ז"ל יבמה שנפלה לפני יבם מומר לעבודת כוכבים אינה נפטרת בלא חליצה, דכמו שאם קידש קדושיו קדושין וצריכה ממנו גט לענין חליצה נמי צריך ע"כ. לרבינו שרירא, יבמה שנפלה לפני מומר לעבודת כוכבים כיון דהורתו ולידתו בקדושה זקוקה ליבום, ומתענגה עד דחליץ לה אותו המומר. וכתב רב יהודאי אי כדנסבא בעל הוי יבם מומר לא בעי חליצה מיניה. [רמז כט] ואם היה הבעל מומר וישבה תחתיו באונס ומת במומרותו בלא בנים אינה זקוקה ליבם דהאי לאו אחיו הוא ואינה זקוקה נמי לחליצה, זהו לשון החכם בעל העיטור ז"ל ע"כ. כתוב בתשובת הגאונים יבמה שנפלה לפני מומר דפטורה מן החליצה ומן היבום היכא דליכא יבם אחר אלא הוא ולא הביאו שום ראיה לדבריהם. וכתב רש"י בתשובה אחת דלא סמכינן עלייהו כלל, ואע"פ שחטא ישראל הוא לכל דבר [רמז ל] ואם קידש קדושיו קדושין וחולץ ולא מיבם. ושאלו להר"ם על יבמה שהיו לה שני יבמין הגדול מומר והקטן הלך למדינת הים אם הגדול המומר יכול לחלוץ מפני תקנת העיגון והשיב שלא לעשות מפני שיש לה יבם ישראל ואזלינן הכא לחומרא והכא לחומרא.]

קושיית הנו"ב דלא הוי פרהסיא

ועי' בשו"ת נוב"ת (אבן העזר סי' קנ) שתמה על השלטי גיבורים וז"ל ואמנם אני תמה איך אפשר לפטור בנפלה לפני יבם מומר מטעם דנחשבת חייבי כריתות מטעם קנאים פוגעים, והלא כל זה הוא דוקא בפרהסיא בפני עשרה מישראל, אבל בצניעא לא קנאין פוגעין איכא ולא כרת איכא. אבל עי' בב"ח (אבן העזר סימן טז) שכ' שוודאי דעונש זה יכרת יי' וכו' הוא בין בבא עליה בפרהסיא בין בבא עליה בצניעה, דכיון שלא עשו בו דין למטה עושים בו דין למעלה. ולפי"ז מיושב דברי השלטי גיבורים מקושיית הנו"ב, דאע"פ שאין קנאים פוגעין בו אלא בפרהסיא אבל חיוב כרת יש גם בצניעא.

אבל עי' בספר חלקת מחוקק (סימן טז,ה) שחולק על הב"ח ומדייק מזה שכ' בשו"ע שאם לא פגעו בו קנאים ולא הלקוהו ב"ד, אז יש לו עונש כרת, משמע דעונש דקרא לא קאי רק על דבר שהוא אסור מן התורה, כגון דרך אישות או פרהסיא אבל לא בצנעא. ולשון כי חלל יהודה משמע ג"כ פרהסיא, עכת"ד. ולפי"ז הדרא קושיית הנו"ב לדוכתיה. ויש לומר שאם כולם יודעים על זה, נחשב כפרהסיא, כמו שמצינו בסנהדרין (עג,ב) והא אסתר פרהסיא הוי, ומסבירים הראשונים שאע"פ שאחשוורוש לא בעל אסתר בפרהסיא, אבל היות שכולם ידעו מזה נחשב כפרהסיא. ועי' בהגהת הב"ח שהשיג על הב"ח, דאם נאמר שאפילו בצינעא יש חיוב כרת, א"כ למה הוצרכו ב"ד של חשמונאים (ע"ז לו,ב) לגזור על הפנויה, הרי יש כבר עונש כרת. ואולי י"ל שאם יש גזירה דרבנן, ישפיע על אנשים יותר מזה שיש עונש, שעכשיו יש איסור מוגדר לפניהם. שו"מ בחי' הר"ן למסכת סנהדרין (פב,א) שהק' ג"כ למה צריך לגזירת ב"ד של חשמונאים תיפוק ליה דקנאים פוגעין בו, ובתחילה רצה לחלק בין בצינעא לפרהסיא, שאין כרת אלא בפרהסיא. אבל אח"כ תמה למה שיהיה חילוק, וכ' ליישב שיש בני אדם רשעים שאין עומדים על עצמן בשביל כרת המסור לשמים ובשביל המלקות יתרחק מן האיסור. להלכה הרמ"א (יורה דעה סימן קנז,א) פסק שעובד כוכבים הבא על בת ישראל, אינו בכלל גילוי עריות.

[ב]

קם ליה בדרכה מיניה

האם בועל ארמית פטור מקנס

בריש פרק אלו נערות (כתובות כט,א) תנן שאין קנס לכותית. ופרש"י משום דגירי אריות הן, וישנן בלאו לא תתחתן בהם (דברים ז). והק' בתוס' דא"כ עובדת כוכבים היא, ועובדת כוכבים אין לה קנס כדפריך בפ"ק (לעיל יא.). יהבינן לה קנס ואזלה ואכלה בנכריותה.

והק' בחי' הגרע"א דבלאו ההיא דפ"ק הוי מצי להקשות, דאם איתא דגירי אריות הן אמאי תני כותית ליתני נכרית, ותל' הגרע"א דהוי מצי למימר דטעמא דנכרית אין לה קנס כיון דקנאים פוגעים בו, הוי ליה כמו חייבי מיתות ב"ד דקם ליה בדרכה מיניה, וא"כ היה מקום לחלק דזהו רק בנכרית ממש, אבל בכותית דאפשר דהרבה מהם נתגירו לשם שמים והוו גרים גמורים, והבא על הכותית אין קנאים פוגעים בו דשמא היא גיורת גמורה, וא"כ אף אם קמי שמיא גליא דהיא מאותן גירי אריות, מ"מ כיון דאנן לא ידעינן ואין קנאים פוגעים בו אינה בכלל חיוב מיתה, ולהכי משלם קנס, לזה הוצרכו לראיה מפ"ק.

מה שפשוט לו לרע"א שיש קם ליה בדרכה מיניה בבעל ארמית, מסתפק ליה לבעל הפרמ"ג בספרו שושנת העמקים (סי' כא). ונראה דתלוי בגדר מיתה של בועל ארמית, שהגרע"א הבין שיש כאן עונש וחיוב מיתה על הבועל, אע"פ שאין כאן חיוב על הקנאי, והפרמ"ג מסופק אולי אין כאן אלא היתר הריגה, אבל אין כאן עונש וחיוב מיתה, ולכן לא שייך קם ליה בדרכה מיניה דלא נאמר אלא בעונשין.

ולכאורה יש להוכיח מהרמב"ן שכ' שבעל ארמית נחשב כערוה משום שחייב מיתה וכרת, הרי לן להדיא שהבועל נחשב למחויב מיתה, ולא רק היתר להבועל להרגו. ולפי"ז מסתבר כדברי הגרע"א שיש דין של קלב"מ.

ועי' בשושנת העמקים (שם) שמביא ראייה ממ"ש הר"מ שאם לא פגעו בו קנאים ולא לקה אז חייב כרת, משמע שלוקה אע"פ שהיה בפרהסיא, וק' הרי קי"ל שאינו מת ולוקה, אז למה כאן לוקה הרי היה במצב של קנאים פוגעים בו.

ויש לדון על דבריו שהרי אע"פ שלפי תנא דבי חזקיה, גם חייבי מיתות שוגגין פטורין מממון, אבל זה לא שייך במיתה ומלקות, אלא במיתה וממון, א"כ כאן שאינו נהרג בפועל אין כאן קלב"מ. וי"ל שהרי נחלקו רש"י ויד רמה (סנהדרין עב,א) בבא במחותרת ולא נהרג האם דינו כחייבי מיתת שוגגין או מזדיין, א"כ לפי היד רמה ניחא ראיית הפרמ"ג.

לגבי עיקר הנידון האם יש קלב"מ בקפ"ב, יש להעיר מהא דאיתא בסנהדרין (פב,א) שאם נתהפך זימרי והרג לפינחס פטור, משום דפינחס רודף הוי, וכ' הר"ן שאע"פ שברשות הוא עושה וגם יש מצוה בדבר, אינו נהרג עליו מאחר שאינו עושה ברשות ב"ד דאם בא למלך אין מורין כן. ואם נאמר שיש עליו חיוב מיתה, א"כ לכאורה הוי כמו שליח ב"ד, שבוודאי אין המחויב מיתת ב"ד פטור, אם הרג לשליח ב"ד.

ועי' בספר אפיקי ים (ח"ב סי' מ) שכ' דאולי אין היתר לקנאי להרוג לבועל אלא א"כ כוונתו לגמרי לשם שמים, וממילא אם הבועל הרג לקנאי אינו נהרג דאולי לא היה כוונתו לשם שמים. ודו"ק.

חיוב מיתה או היתר לקנאי

עי' בספר מושב זקנים עה"ת שהק' למה הקב"ה היה צריך להבטיח לפינחס, והיתה לו ולזרעו אחריו וכו' הרי כבר ניתנה הכהונה לאהרן ולזרעו. ותי' שהיה ה"א שמשום שהרג את זימרי שיפסל מכהונה, עפ"י מאמר חז"ל (סנהדרין לה,ב) כהן שהרג את הנפש לא ישא כפו, ולכן הוצרך להבטיחו. עוד תי' בשם רבי יחיאל מפריש דזימרי היה נחשב לגברא קטילא משום דקנאין פוגעין בו, ולכן לא היה פינחס נחשב כרוצח, ולא נפסל לכהונה.

מדברי רבי יחיאל מפאריש מוכיח בספר חבצלת השרון, שהגדר של קנאים פוגעין בו הוא חיוב מיתה ממש, דאי לא תימא הכי איך נחשב פינחס כגברא קטילא.

אבל אין זה ברור, דהנה במסכת מכות (יב,ב) כתוב רוצח שיצא חוץ לתחום ומצאו גואל הדם, רבי יוסי הגלילי אומר מצוה ביד גואל הדם, ורשות ביד כל אדם. רבי עקיבא אומר רשות ביד גואל הדם, וכל אדם חייבין עליו. וגירסת הר"מ (הלכות רוצח ושמירת הנפש פרק ה,י) וכל אדם פטור. וז"ל נכנס לעיר מקלטו ויצא חוץ לתחומה בזדון, הרי זה התיר עצמו למיתה, ורשות לגואל הדם להרגו, ואם הרגו כל אדם אין חייבין עליו, שנ' (במדבר לה,כז) אין לו דם. ומסביר הגר"ש איגר (הובא בחי' הגרע"א לכתובות לג,ב) שהטעם למה כל אדם פטור, הוא משום דהוי גברא קטילא,

דכל דרשאי אדם להרגו, כבר אין לו דמים להרוג עליו למי שהרג אותו, אף שזה לא היה רשאי. ולפי"ז אין הכריח שיש חיוב מיתה על הבועל ארמית, דלפי הגרש"א אפילו אם יש רשות להרגו כבר יש עליו דין של גברא קטילא. אבל עי' בחי' מרן הרי"ז הלוי על הר"מ שחולק על הגרש"א, וסובר שהטעם שמי שהורג הרוצח שיצא חוץ לערי מקלט פטור הוא משום דכתי' אין לו דמים, שהתורה התירה את דמו, (וכן מדויק בדברי הר"מ).

ועי' בס' חבצלת השרון (שם) שהביא דברי שו"ת צפנת פענח סי' רלה דדן בחקירה הנ"ל, וכ' שיש נ"מ האם מותר להקנאי להרוג את הבועל בשבת, שאם נאמר שיש עליו חיוב מיתה א"כ אסור להרוג את הבועל בשבת, כמו שאסור להרוג מי שמחויב מיתת ב"ד בשבת. אבל אם נאמר שיש כאן היתר מחודש, אז אולי מותר גם בשבת. עוד נ"מ כ' לענין אם מותר לכהן להרוג את הבועל, שאם זה חיוב מיתה רגיל אז אסור לו לכהן להרוג הבועל, כמו שאסור לכהן להיות שליח ב"ד, להרוג חוטא שחייב מיתה, אבל אם זה היתר חדש אולי הותר גם לכהן.

חייבי מיתות שלקו

בעיקר מה שכתב הר"מ שאם לא לקו אז חייב כרת, משמע שאם לקו אינו חייב כרת. ויש לדון על זה שבשלמא היכא שבעל דרך חתנות, אז חייב מלקות מן התורה, ולכן קיים הדין של חייבי כריתות שלקו נפטרו מידי כריתתן, אבל היכא שאינו אלא דרך זנות אע"פ שלוקה מכות מרדות, למה נפטר מידי כריתות. ומסתימת לשון הר"מ משמע שבכל אופן נפטר.

מחלוקת מהרלב"ח ומהר"י בירב בקשר לסמיכה בזה"ז

הנה ידועים הם הפולמס הגדול אודות חידוש הסמיכה בזמן הזה. חכמי צפת ובראשם מהר"י בירב רצו לחדש המסיכה, עפ"י דברי הר"מ שכ' בהלכות סנהדרין (פרק ד, יא) שכ' נראין לי הדברים, שאם הסכימו כל החכמים שבארץ ישראל למנות דיינים ולסמוך אותם הרי אלו סמוכים, ויש להן לדון דיני קנסות ויש להן לסמוך לאחרים. וכ"כ בפירוש המשנה למסכת סנהדרין (פרק א, ג) וז"ל ואני סבור שאם תהיה הסכמה מכל התלמידים והחכמים למנות איש בישיבה, כלומר שיעשוהו ראש, ובתנאי שיהא זה בארץ ישראל כמו שהקדמנו, הרי אותו האיש תתקיים לו הישיבה ויהיה סמוך ויסמוך הוא אחר כך את מי שירצה. לפי שאם לא תאמר כן לא תהא אפשרית מציאות בית דין הגדול לעולם, לפי שצריך כל אחד מהם שיהא סמוך בלי ספק והרי כבר הבטיח ה' בשיבתם באמרו ואשיבה שופטין כבראשונה.

חכמי ירושלים ובראשם מהרלב"ח התנגדו לחידוש הסמיכה, וטענתם שהר"מ מסיים דבריו וכ', "שהדבר צריך הכרע", הרי לן שההר"מ עצמו לא היה בטוח בחידוש שלו. עוד טענו שהרי הר"מ התנה שרק בהסכמת כל חכמי ישראל אפשר לחדש הסמיכה, וחכמי ירושלים לא הסכימו. עיקר הסיבה למה רצו לחדש הסמיכה היה כדי שהב"ד יוכלו לתת מלקות, ועי"ז יפטרו מידי כריתתן. משום שהיו הרבה אנוסים (ממדינת ספרד) שרצו לחזור בתשובה, וחששו לעוונותיהם הרבים, וביניהם חיובי כריתות, ואם ילקו הרי יפטרו מחיוב כריתות. המהרלב"ח טען שאפילו אם יחדשו הסמיכה לא יעזור להם, שהרי העבירות לא נעשו לפני עדים ובהתראה, א"כ אין כאן חיוב מלקות. וז"ל מהרלב"ח בקונטרס הסמיכה, דמאי דתנן במתניתין כל חייבי כריתות שלקו נפטרו מידי כריתתן, ויליף לה מקרא דקאמר ונקלה אחיך כיון שלקה הרי הוא אחיך, **הוא כשהתרו בהם בשעת העבירה למלקות ולקו אחר כך בבית דין, ואם אין התראה אין מלקות על ידי בית דין.** ואם המלקות אינו על ידי בית דין אין פטור מכרת על ידי אותו מלקות. דמאי דקאמר קרא ונקלה אחיך במלקות על ידי בית דין הוא. וכן כתוב בפירוש הלכות הרי"ף והוא מס' נמוקי יוסף, וזה לשונו **כל חייבי כריתות אם התרו בהם למלקות משום הלאו הכתוב בהם ולקו נפטרו מהכרת עכ"ל.**

והנה הב"י (יורה דעה סימן קנז) דן לגבי אלו שרצו לחזור בתשובה, שאע"פ שהבא לבית דין ואמר הרגתי את הנפש או חללתי שבת או עברתי עבירה, אין מנדין אותו ואין מלקין אותו ואין פוסלין אותו לעדות, דאין אדם משים עצמו רשע דהלכה כרבא (יבמות כה, ב). אבל אם רצה לעשות תשובה, מלקין אותו ועושין לו כפרה, וזו היא **כפרתו דמלקות במקום מיתה**, והא דאמר רבא אין אדם משים עצמו רשע, לא לענין כריתות אלא לענין מיתות בית דין, כך כתבו הגאונים בתשובה. הרי לנו דעת הגאונים שאפשר לתת מלקות לאדם מרצונו, וע"י זה יפטור מחיוב מיתה. ולפי"ז מיושב דברי המהר"י בירב, שאע"פ שלא יהיה להם חיוב מלקות, משום שלא היה בעדים והתראה, בכל זאת עם ילקו יפטורו מידי חיוב כריתות.

ויש לומר דזה הפשט ג"כ בהר"מ שהזכרנו, שאם הבועל ארמית ילקה מכות מרדות, אע"פ שאינו אלא מדרבנן, יפטור מידי חיוב כריתו, ורק אם לא ילקה ולא יפגעו בו קנאים אז חייב כרת. ועי"ע בספר המצוות לרס"ג בהקדמת הגרי"פ לעונשין (אות יט) שמאריך בזה.

[ג]

היתר ליכנס בספק סכנה

פינחס שלא ברצון חכמים עשה

הכלי חמדה (בפרשתינו) מביא דברי הירושלמי (מסכת סנהדרין פרק ט) תני שלא ברצון חכמים, ופינחס שלא ברצון חכמים, אמר רבי יודה בר פזי ביקשו לנדותו, אילולי שקפצה עליו רוח הקודש ואמרה, והיתה לו ולזרעו אחריו ברית כהונת עולם וכו'. והק' הכל"ח למה היה שלא ברצון חכמים, הרי כך היא הדין שבועל ארמית קנאים פוגעים בו.

הספרי כאן (פרשת בלק פיסקא קלא) מביא שבאותה שעה נענה פינחס ואמר, אין אדם כאן **שיהרגו ויהרג**, היכן הם אריות גור אריה יהודה (בראשית מט ט) דן גור אריה (דברים לג כב), התחיל צווח כיון שראה שהיו הכל שותקים עמד מתוך סנהדרי שלו ושמט את הרומח וכו'. הרי לן טוען הכל"ח שהיה מצב של סכנת נפשות לפינחס, (יהרג או יהרג) א"כ אסור היה לו להכניס עצמו לסכנה כדי לקיים "קנאים פוגעין בו". (אבל מה שמוסיף הכל"ח שאינו אלא רשות, נראה שזה למותר, שאפילו אם היה חיוב גמור, אין היתר לסכן עצמו בשביל מצוה. ואולי רצה להרוויח גם השיטות הסוברות שמותר ליהרג בשביל שאר מצוות, ולא רק בשביל ג' העבירות החמורות, ואפילו שלא בשעת השמד. אבל זה אינו, דלכאורה רק היכא שיש אנס יש היתר מחמת קידוש ה', אבל לא מצינו שמותר ליהרג שלא במקום אונס.) אבל בש"ס שלנו (סנהדרין פב,ב) כתוב כך, אמר רב נחמן אמר רב, מאי דכתיב (משלי ל) זרזיר מתנים או תיש ומלך אלקום עמו, ארבע מאות ועשרים וארבע בעילות בעל אותו רשע אותו היום, **והמתין לו פנחס עד שתשש כחו**. הרי לן שלפי הבבלי לא הכניס עצמו לסכנה, ואולי משום כך לא הביא הבבלי את דברי הסיפרי, שלא היה ברצון חכמים.

היתר לכהן להרוג הבועל אם יטמא

עוד כתב הכל"ח שלפי הסיפרי יוצא, שפינחס כבר היה כהן לפני מעשה דזימרי, שהרי הספרי (פרשת בלק פיסקא קלא) מונה י' ניסים שקרה במעשה פינחס, ונס העשירי שלא ירד מדמם על פנחס שלא יטמא. ואם נאמר שעדיין לא היה כהן, מה איכפת לי אם יטמא, אלא ע"כ שהיה כבר נחשב לכהן. א"כ לפי הספרי היה אסור לו להרוג את זימרי, שבדרך הטבע היה נטמא, והיות ואין כאן חיוב להורגו לא היה מותר לו ליטמא בשביל זה. (ולפי דברי הצפנת פענח הנ"ל אפילו אם היה כהן היה מותר לו ליטמא)

אז לפי הסיפרי מובן למה היה שלא ברצון חכמים, משום שהכניס עצמו למצב שיטמא למת. אבל בבבלי לא מוזכר הנס הזה, שהבבלי רק מונה ששה ניסים (סנהדרין פב,ב), אמר רבי יוחנן, ששה נסים נעשו לו לפנחס, אחד שהיה לו לזמרי לפרוש ולא פירש, ואחד שהיה לו לדבר ולא דבר, ואחד שכוון בזכרותו של איש ובנקבותה של אשה, ואחד שלא נשמטו מן הרומח, ואחד שבא מלאך והגביה את המשקוף, ואחד שבא מלאך והשחית בעם. א"כ מובן למה הבבלי לא כתב כדברי הירושלמי, שהיה שלא ברצון חכמים, משום דלפי הבבלי לא היה עדיין כהן ומותר לו ליטמא למתים.

ליכנס לספק פיקו"נ להצלת כלל ישראל

ועי' בכל"ח שהבת קול יצא ואמר והיתה לו ולזרעו אחריו ברית כהונת עולם, היינו שהקב"ה הסכים על ידו. והטעם שהיה מותר לו הוא משום שפינחס ראה שיש כאן משום הצלת כלל ישראל, א"כ מותר להכניס עצמו לספק סכנה. וגם מותר לו ליטמא בשביל זה, דלא גרע משאר מצוות שמותר לעבור עליהם משום פיקו"נ.

ועי' בבית יוסף (חושן משפט סימן תכו) שמביא דברי הגהות מיימונית (דפ' קושטא) בשם הירושלמי דאפילו להכניס עצמו בספק סכנה חייב ע"כ. וכ' הב"י ונראה שהטעם מפני שהלה ודאי והוא ספק. אבל בשו"ע (שם) לא הביא המחבר דברי הירושלמי, משמע שסובר שהבבלי חולק על הירושלמי. (וכבר כתבו המפרשים שבב"מ (סא,א) במחלוקת בן פטור ור"ע, מבואר שאינו חייב ליכנס לספק סכנה בשביל הצלת חבירו.) אבל עי' בסמ"ע שכן הביא דברי הירושלמי. ובשם הגרמ"פ נמסר שאע"פ שאינו חייב ליכנס לספק סכנה, להציל חבירו מוודאי סכנה, אבל אם הוא רוצה אז מותר לו, ולכן מותר לתרום כלייה לחבירו, שאצלו אינו אלא ספק סכנה, ואצל חבירו הוי וודאי סכנה. ולפי"ז לא צריך להגיע לזה דהוי הצלת כלל ישראל, שאפילו אם לא היה אלא הצלת יחיד מותר היה לו לפינחס ליכנס לספק סכנה.

יציאת רוצח מערי מקלט בשביל הצלה

כ' הרמב"ם (הלכות רוצח ושמירת הנפש פרק ז,ח) הגולה אינו יוצא מעיר מקלטו לעולם, ואפילו לדבר מצוה או לעדות, בין עדות ממון בין עדות נפשות, ואפילו להציל נפש בעדותו, או להציל מיד הגייס או מיד הנהר או מיד הדליקה ומן המפולת, **ואפילו כל ישראל צריכין לתשועתו כיואב בן צרויה אינו יוצא משם לעולם** עד מות הכהן הגדול, ואם יצא התיר עצמו למיתה כמו שביארנו.

כבר הקשו המפרשים הרי פיקו"נ דוחה כל התורה כולה, א"כ למה אסור לו לצאת אפילו בשביל הצלת כלל ישראל. ותי' האור שמח (שם) שמשו"ה הוסיף רבינו טעם למה אינו יוצא, הלא פקוח נפש דוחה כל מצות שבתורה, ומכש"כ פקוח נפש דכל ישראל, ואסתר תוכיח, רק דנגד הטבע אין לנו להוסיף אחרי מצות יוצר הטבע, חוקר כליות ולב, הוא אמר כי אם יחם לבב הגואל להרגו אין לו משפט מות, תו אין יכולים ב"ד להמיתו, **וכיון שהותר דמו לגואל הדם אין לו להכניס עצמו בספק סכנה עבור הצלת חבירו מסכנה ודאית**, כן נראה, ומוכח מזה דלא כהגמ"י בשם ירושלמי דתרומות (עיין שם פ"ח סוף ה"ד) שהובא בכסף משנה (פרק א, יד מהל' רוצח) דחייב להכניס עצמו בספק סכנה, ומירושלמי גופיה אינו מוכח למעיין היטב בו.

[ועי"ע במשך חכמה (שמות פרק ד, יט) עה"פ ויאמר ה' אל משה במדין לך שוב מצרימה, כי מתו כל האנשים המבקשים את נפשך. שמוכח דאם היו חיים המבקשים את נפשו לא היה צריך לילך להוציא בני ישראל ממצרים, אף על פי שכל ישראל צריכים אליו, אינו צריך להכניס עצמו בסכנה. ומזה יצא לרבינו במשנה (מכות ב, ז) שהגולה לעיר מקלטו אינו יוצא לא לעדות מצוה, ולא לעדות ממון, ולא לעדות נפשות, ואפילו ישראל צריכים לו ואפילו שר צבא ישראל כיואב בן צרויה, אינו יוצא משם לעולם.]

אבל לכאורה דברי האו"ש תמוהים, שהוא מפרש שמה שכ' הר"מ שאם יצא התיר עצמו למיתה, זה הסיבה למה שאסור לו לצאת, משום שאסור להכניס עצמו לסכנה. ואם זה נכון, היה לו להר"מ לכתוב זה לפני שכ' שאסור לו לצאת, שהרי זה הסיבה שאסור לו לצאת. ובר"מ הרי כתב את זה רק כתוצאה מזה שאסור לו לצאת, שמשום שאסור לו לצאת אז אם יצא התיר עצמו למיתה.

עוד הק' בכל"ח דאם היה הדין שמותר לו לצאת בשביל הצלת כלל ישראל, אז פשוט וברור שאסור לו לגואל הדם להרוג הרוצח. ועי"ש שמוכיח את זה מהא דאם יצא הרוצח בשוגג והרגו גואל הדם, אז הגואל הדם גולה. הרי לן שאין פטור של ויחם לבבו אלא אם הזיד לצאת. א"כ גם כאן אם היה מותר לו לצאת, והרגו גואל הדם היה חייב מיתה.

(ויתכן שאחרי שכבר נכנס לעיר מקלט, אין דין ויחם לבבו כלל, וזה שמותר להרגו הוא משום שהוא חייב להיות בעיר מקלט ויצא. ויש בזה אריכות ואין כאן מקומו.)

וצ"ל שהסיבה שאסור לו לצאת אפילו במקום פיקו"נ, הוא משום דדרשינן שם תהא מיתתו. וכך מפורש במשנה (מסכת מכות פרק ב, ז) ואינו יוצא לא לעדות מצוה ולא לעדות ממון ולא לעדות נפשות, ואפילו ישראל צריכין, לו ואפילו שר צבא ישראל כיואב בן צרויה אינו יוצא משם לעולם, שנאמר (במדבר ל"ה) אשר נס שמה שם תהא דירתו שם תהא מיתתו שם תהא קבורתו. היינו שיש

גזירת הכתוב שבשום פנים ואופן אין לו לצאת, ומזה כתבו האחרונים שאפילו אם הוא חולה אסור לו לצאת, אלא חייב למות שם. א"כ אין להוכיח מכאן שאסור להכניס עצמו לספק סכנה בשביל הצלת אחרים, וא"כ שפיר נהג פינחס שהכניס עצמו לספק סכנה.